

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

AMMATTILAISTEN KOULUTUS

Koulutuskäsikirjan osio 2

**Ikääntyneisiin kohdistuvasta
lähisuhdeväkivallasta kysyminen/
seulonta**

Mitä on seulonta?

Photo by Van Tay Media on Unsplash

Mitä on seulonta?

Seulonta on kansanterveyteen liittyvä käsite

- Menetelmä, jolla pyritään löytämään sairauksia tai tiloja, joissa on korkea kuolleisuus (esimerkiksi syövät)
- Seulonnan tarkoituksena on tunnistaa näennäisesti terveestä väestöstä ihmiset, joilla on suurempi riski saada terveysongelmia tai -sairauksia, jotta varhainen hoito tai interventio voidaan tarjota ja jonka tuloksena on sairauden aiheuttaman kuolleisuuden ja sairastuvuuden väheneminen
- Seulonta kohdistuu ihmisiin, joilla ei ole oireita
- Seulonta ei ole taudin määrittelyä (diagnostista), vaan se antaa viitteen lisätutkimusten tarpeeseen (huolen/epäilyksen heräämiseen).

[UK National Screening Committee]

Mitä on seulonta?

- “Seulonta on julkinen terveysterveyspalvelu.
 - jossa määritellylle osalle väestöä, joka ei ajattele olevansa vaarassa saada sairautta
 - tai joka on jo sairastunut tai saanut sairauden komplikaatioita,
 - esitetään kysymyksiä tai tarjotaan testi, jotta tunnistetaan henkilöt, joille lisätestit tai hoidot todennäköisemmin tuovat enemmän apua kuin haittaa sairauden tai sen komplikaatioiden riskin vähentämiseksi”
- Seulonta toimii kuin siivilä; seulontatestit erottavat mahdollisimman hyvin ihmiset, joilla todennäköisesti on sairaus, niistä, joilla ei todennäköisesti ole.

(WHO Regional Office for Europe 2020. Screening programmes: a short guide Increase effectiveness, maximize benefits and minimize harm)

Useimmat maat käyttävät seulontaohjelmien arvioinnissa seuraavia tieteellisiä kriteereitä

- Tilan tulee olla tärkeä terveysongelma, hyvin ymmärretty ja sen riskitekijä tai indikaattori tunnetaan;
- Testin tulee olla yksinkertainen, turvallinen ja validoitu;
- Seulontatestin tulee olla väestön hyväksymä;
- Käytettävissä on oltava tehokkaita hoito-ohjelmia;
- Luotettavista satunnaistetuista kontrolloiduista kokeista on saatava näyttöä siitä, että seulontaohjelma vähentää kuolleisuutta tai sairastuvuutta ja on kustannustehokas;
- Käytettävissä on riittävästi henkilökuntaa;
- On oltava näyttöä siitä, että täydellinen seulontaohjelma (testistä interventioon) on "kliinisesti, sosiaalisesti ja eettisesti hyväksyttävä terveydenhuollon ammattilaisten ja väestön kannalta".

(Perel-Levin S., 2008)

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Seulonta ikääntyneisiin kohdistuvan lähisuhdeväkivallan alueella

MÄÄRITELMÄ

”Toimenpide, jolla ammattilaiset tunnistavat väkivaltaa kokevat henkilöt ja sulkevat (seulotaan pois) ei-väkivaltaa kokevat henkilöt”. (Perel-Levin S., 2008)

Prosessi, jossa hankitaan tietoa ikääntyneiltä hoito- tai lähisuhteessa tapahtuneista väkivaltaisista kokemuksista, vaikka heillä ei ole väkivallasta johtuvia näkyviä merkkejä tai oireita. (Schofield Margot J. 2017).

TÄRKEÄÄ

Henkilöt, joilla on lähisuhde- tai perheväkivallasta johtuvia vammoja tai oireita, eivät tarvitse seulontaa vaan tilanteen tunnistamisen ja intervention.

Seulonnan tulisi olla järjestelmällistä - satunnainen väkivallasta kysyminen = epäilykseen perustuva kysyminen voi lisätä vähemmistöryhmiin kuuluvien tai alemmassa sosioekonomisessa asemassa olevien ihmisten leimautumisen riskiä. Henkilö voi tuntea sen loukkaavaksi tai syrjiväksi.

Seulontatapahtuma voi olla itsessään interventio.

Seulonta ikääntyneisiin kohdistuvan lähisuhdeväkivallan alueella

KÄSITTEET

Väärä negatiivinen seulontatulokset:

- henkilöä ei tunnusteta väkivaltaa kokevaksi, vaikka hän tosiasiallisesti kokee väkivaltaa.

Väärä positiivinen seulontatulokset:

- henkilö tunnustetaan väkivaltaa kokevaksi, vaikka hän ei tosiasiallisesti koe väkivaltaa.

(WHO, 2020; McCarthy L. and al., 2017)

TÄRKEÄÄ

Tehokas seulontatesti/väline perustuu sen kykyyn erottaa väkivaltaa kokevat ihmiset (oikeat positiiviset) niistä, jotka eivät koe sitä (oikeat negatiiviset).

Ikääntyneisiin kohdistuvan lähisuhdeväkivallan seulonnan ajatuksena on nostaa seulontaa suorittavan ammattilaisen epäilyksen tasoa väkivallan mahdollisuudesta ja sitten tehdä jatkotoimenpiteitä.

Seulonnan haasteita ikääntyneisiin kohdistuvan lähisuhdeväkivallan alueella

- ▶ Väärät negatiiviset tulokset voivat peittää väkivallan ja lisäävät entisestään ikääntyneen altistumista väkivallan jatkumiselle.
- ▶ Väärät positiiviset tulokset voivat johtaa
 - ▶ leimaaviin ja rankaiseviin asenteisiin
 - ▶ aiheuttaa henkistä ahdistusta ja jännitteitä perheessä
 - ▶ ikääntyneen kodin menetykseen ja autonomian menettämiseen.

Seulonta/systemaattinen kysyminen on kuitenkin erityisen tärkeää vakaviin terveyshaittoihin johtavissa ongelmissa ja joiden tunnistusastetta pidetään alhaisena = ikääntyneisiin kohdistuvan lähisuhdeväkivallan ja hoidon laiminlyönnin tapaukset

Seulonnan haasteita lähisuhdeväkivallan alueella

- ▶ Seulonnan kohdistaminen ikääntyneisiin, joilla ei ole merkkejä väkivallasta tai hoidon laiminlyönnistä, perustuu siihen, että niitä ei muuten havaittaisi. Siten estetään mahdollisesti myöhemmin tapahtuvan väkivallan esiintyminen sekä vähennetään sairastuvuutta ja kuolleisuutta.
- ▶ Tällä hetkellä on riittämättömät todisteet siitä, että seulonta vähentäisi altistumista väkivallalle tai sen aiheuttamalle fyysiselle ja henkiselle haitalle, koska
 - ▶ useimmissa seulontatutkimuksissa ei raportoida väkivallan vaarassa olevien henkilöiden jatkohoidon tuloksista
 - ▶ todellisia terveyteen liittyviä tuloksia ei myöskään mitata riittävästi
- ▶ Ei ole riittävästi näyttöä interventioista, jotka johtaisivat toivottuun tulokseen ikääntyneiden väkivaltatapauksissa.
- ▶ Piileviä väkivallan muotoja, kuten henkistä, sanallista tai pakkokeinojen käyttöä, on vaikea tunnistaa; jopa ikääntyneen itsensä.
- Ei ole olemassa yleispätevää, kaikkiin tilanteisiin ja ympäristöihin soveltuvaa lähisuhdeväkivallan systemaattisen kysymisen/seulonnan välinettä - tulokset eivät ole 100% varmoja

Seulonta lähisuhdeväkivallan alueella

- ▶ Lähisuhdeväkivallan seulonta on monin tavoin ongelmallisempaa ja monimutkaisempaa kuin esimerkiksi sairauksien seulonta
- ▶ Lähisuhdeväkivallan alueella monet kansanterveyden seulonnan kriteerit eivät täyty
- ▶ Siksi monet tutkijat ehdottavat muiden termien käyttöä väkivallan seulonnassa

Rutiininomainen/systemaattinen kysyminen

- tarkoittaa lähisuhdeväkivallasta kysymistä käyttämättä täydellisen seulontaohjelman kansanterveyskriteereitä
- on systemaattista kysymistä asiakkailta/potilailta heidän väkivallan kokemuksistaan
- on systemaattinen tapa antaa henkilölle mahdollisuus puhua perheväkivallasta

MIKSI IKÄÄNTYNEISIIN KOHDISTUVAA LÄHISUHDEVÄKIVALTTAA SEULOTAAN?

Tieteellisen kirjallisuuden näyttö osoittaa, että väkivaltaan vanhemmalla iällä liittyy haitallisia terveysvaikutuksia

Väkivaltaa kokevilla ikääntyneillä on suurempi riski

- ennenaikaiseen kuolemaan
- huonokuntoisuuteen ja vammautumiseen (esimerkiksi hammas-, niska- sekä kallo- ja aivovammat)
- joutua sairaalahoitoon tai hoivalaitokseen
- pitkäaikaiseen kipuun, luusto-, hengitys- tai nivelongelmiin, metaboliseen oireyhtymään ja maha-suolikanavan oireisiin
- stressin, masennuksen ja ahdistuksen kokemiseen
- itsemurha-ajatuksiin tai -yrityksiin

SEULONTAVÄLINEET JA NIIDEN KÄYTTÖ

Photo by Luke van Zyl on Unsplash

Vähimmäisvaatimukset lähisuhdeväkivallasta kysymiselle/seulonnalle

Ammattilaiset on koulutettu

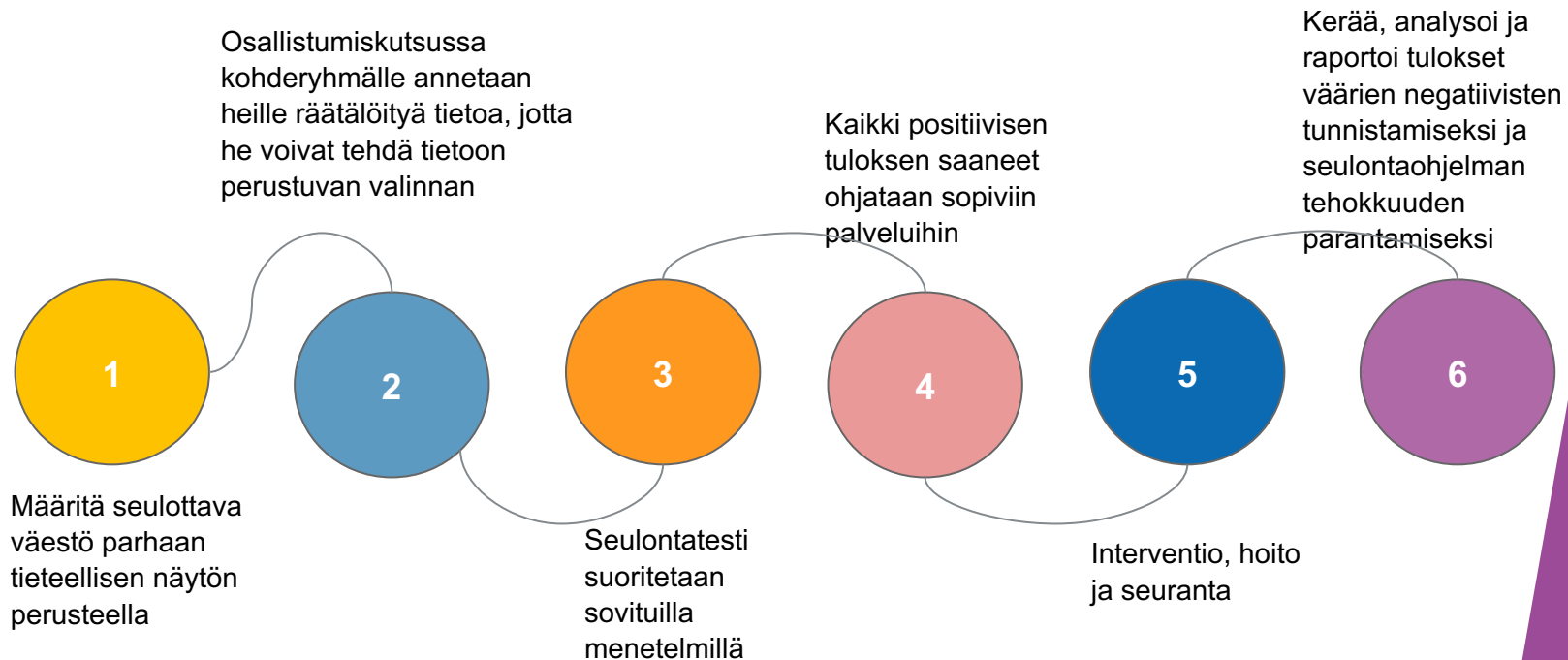
- esittämään kysymyksiä oikealla tavalla
- seulonta- tai kysymisen välineen käyttöön
- ymmärtämään ikääntyneisiin (naisiin) kohdistuvaa väkivaltaa ja sen dynamiikkaa
- uhrin tukemiseen, riskin arviointiin ja turvasuunnitteluun

Ammattilaiset tuntevat:

- kirjalliset ohjeet välineen käytöstä
- toimintaohjeet väkivaltaa epäiltäessä tai tunnistettaessa (seulontaprosessi)
- yhteisesti sovitun käytännön työpaikalla
- moniammatillisen ja eri toimijoiden välisen yhteistyömallin

Ammattilaisille on tarjolla tukea ja konsultaatioapua sekä tehokas ohjaus ja valvonta

Seulonta kokonaisena prosessina (WHO 2020)

Kysymisen/seulonnan välineet on tarkoitettu ohjaamaan ammattilaisia standardoidun prosessin läpi ja varmistamaan, että väkivallan ja laiminlyönnin merkit eivät jää huomaamatta

Tehokas kysymisen/seulonnan väline perustuu sen kykyyn erottaa väkivaltaa kokevat henkilöt (oikeat positiiviset) niistä, jotka eivät koe väkivaltaa (oikeat negatiiviset)

Kaikilla kysymisen/seulonnan välineillä on vahvuutensa ja rajoituksensa

Seulontavälineiden luokitus

Välineet, joilla ikääntyneiltä kysytään väkivallan kokemuksista suorilla kysymyksillä tai ikääntyneet voivat itse täyttää näitä lomakkeita (itseraportointi)

Välineet, joilla arvioidaan väkivallan merkkejä ja sen aiheuttamia oireita

Välineet, joilla arvioidaan väkivallan riskitekijöitä

Useimmat seulontavälineet sisältävät suoria kysymyksiä ja riskin arvioinnin

Olisi tarpeellista käyttää kaikkia kolmea seulontavälinettä lähisuhdeväkivallan tunnistamisen optimoimiseksi (Cohen M., 2013)

Seulonta/kysyminen lähisuhdeväkivallasta osana keskusteluprosessia

- Väkivallasta kysymisen tulisi tapahtua luonnollisessa keskusteluprosessissa ja tapahtua osana asiakkaan ja työntekijän välistä luottamuksellista suhdetta.
- Kysymykset tulisi esittää siinä järjestyksessä, jossa ne ovat lomakkeessa - teoriassa EASI - lomakkeessa ne etenevät vähemmän pelottavasta kysymyksestä enemmän pelottavaan.
- Esitä aina kysymykset yksityisesti, ilman saattajaa tai sukulaista, rauhallisessa tilassa.

Seulonta/kysyminen lähisuhdeväkivallasta osana keskusteluprosessia

Johdatuksena kysymiseen ikääntyneelle voi sanoa esimerkiksi

"kiinnitämme huomiota vanhempien ihmisten hyvinvointiin. Siksi haluaisin kysyä sinulta asioista, joita jotkut ikääntyneet ihmiset kokevat ..."

"Haluaisin kysyä sinulta asioista, joita voi tapahtua vanhemman ihmisen elämässä."

"Ensisijainen tarkoituksemme on varmistaa ikääntyneiden turvallisuus."

Seulonta/kysyminen lähisuhdeväkivallasta osana keskusteluprosessia

- Kerro haastateltavalle, että kaikilta potilailta/asiakkailta kysytään samat kysymykset, koska lähisuhdeväkivallan kohteena olevat eivät voi aina ilmoittaa siitä oma-aloitteisesti. Kysymällä yritämme helpottaa kertomista.
- Rauhallinen ja ystävällinen kysyminen ja puhuminen auttaa ikääntynyttä rentoutumaan ja kertomaan tilanteestaan
- Ikääntynyttä haastattelevan työntekijän ei ole suositeltavaa haastatella mahdollista väkivallan tekijää. Muut ammattityöntekijät voivat tehdä tämän myöhemmin.

Ikääntyneisiin kohdistuvan lähisuhdeväkivallan systemaattisen kysymisen/seulonnan monimutkaisuus

Photo by Hannah Olinger on Unsplash

Systemaattiseen kysymiseen/seulontaan vaikuttavat tekijät

- ▶ Määritelmät vaikuttavat ammattilaisten toimintaan
 - mitä pidetään väkivaltana ja laiminlyöntinä
 - mikä väkivallan ja laiminlyönnin aste olisi otettava huomioon ja ilmoitettava
- ▶ Oikeudelliset määritelmät – mitä on lähisuhdeväkivalta ja laiminlyönti
- ▶ Ympäristö vaikuttaa väkivallan arviointiin: itsenäisesti asuvan koti, tuki- ja palveluasumisen ympäristö, tehostettu palveluasuminen, pitkäaikainen laitoshoido
- ▶ Miten ammattilaiset tulkitsevat vastauksia seulontalomakkeen kysymyksiin
- ▶ Itse seulontaväline
 - Mitä lähisuhdeväkivallan ilmenemismuotoja se sisältää
 - Mihin ympäristöön väline on kehitetty

Lähisuhdeväkivallan aiheuttamien merkkien ja oireiden tulkinta

Merkkien ja oireiden tulkintaa vaikeuttavat päällekkäisyydet

- ▶ Ikääntymiseen liittyvät muutokset
- ▶ Masennuksen, psykoosin ja päihteiden käytön oireet
- ▶ Sairaustilat ja pitkäaikaissairaudet, monisairastavuus
- ▶ Monilääkitys, lääkkeiden väärinkäyttö (liian paljon / liian vähän ilmoitettua lääkettä), tarpeeton tai epäasianmukainen lääkitys, lääkityksen sivuvaikutukset, lääkkeiden yhteisvaikutukset
- ▶ kognitiiviset (tiedonkäsittelyn) vaikeudet, muistihäiriöt ja -sairaudet
 - ▶ varhaisessa vaiheessa – joskus ahdistusta ja masennusta
 - ▶ myöhemmissä vaiheissa – joskus harhaluuloja ja aistiharhoja
- ▶ Aliravitsemus, nestehukka (nestehukka on yleinen syy ikääntyneiden päivystyskäynteihin)

Systemaattisen kysymisen/seulonnan hyödyt

Strukturoitujen välineiden käyttö tunnistamisessa on tuonut esiin enemmän lähisuhdeväkivaltaa kuin tutkimukset osoittavat sen esiintyvyydestä – on kuitenkin tärkeää olla tietoinen siitä, että tietoihin voi sisältyä myös vääriä positiivisia

Seulonta ei ole vain neutraalien kysymysten esittämistä - itse seulonnalla/kysymysten esittämisellä voi olla terapeutin vaikutus (kuten muillakin interventioilla)

On hyvin vähän näyttöä siitä, että ikääntyneisiin kohdistuvan lähisuhdeväkivallan seulonta aiheuttaa todellista haittaa

Lähisuhdeväkivallasta kysyminen/seulonta voi pelastaa ihmishenkiä

Muistisairaudet ja lähisuhdeväkivallasta kysyminen/seulonta

- ▶ Yleiset lähisuhdeväkivallasta kysymisen/seulonnan välineet eivät sovellu käytettäväksi kognitiivisesti heikentyneiden henkilöiden kanssa, koska ne perustuvat ikääntyneen kykyyn vastata kysymyksiin luotettavasti.
- ▶ Vaihtoehtoisia arviointimenetelmiä on tutkittava
- ▶ Välineet, jotka perustuvat terveydenhuollon ammattilaisten tekemään arvioon väkivallasta, voivat olla hyödyllisempiä kuin muut menetelmät
- ▶ Epäilytapauksissa voidaan tehdä monitahoinen moniammatillinen arviointi merkkien ja oireiden arvioimiseksi
- ▶ Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilainen voi tarkkailla ikääntyneen ja hoitajan välistä vuorovaikutusta, keskustella muiden perheenjäsenten kanssa ja luoda interventiomalleja
- ▶ Omaishoitajilta olisi hyvä kysyä muistisairaana ikääntyneen hoidon vaativuudesta ja vaikeuksista sekä mahdollisista tunteista ja turhautumisista, joita heillä voi olla hoitotehtävässään, ennen kuin siirytään väkivaltaa koskeviin kysymyksiin.

A photograph of a wooden desk with a white card that says "thanks!" in black cursive, a black marker, and a purple ribbon.

thanks!

The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein